

(1918), який планувався в структурі УАН. Під час організації Ботанічного саду В.І.Липський виступав не тільки як науковець-теоретик організації ботанічних садів, а й як безпосередній втілювач цих ідей на практиці. Його теоретичні погляди на створення ботанічних садів викладені в праці “Ботанічний сад Української Академії наук і його завдання”(1927), в якій він виклав детальний план і структуру саду, визначив завдання саду як наукової установи.

У період становлення та зміцнення Української академії наук учений своїми знаннями прислужився справі організації науки в Україні. Окрім завідування Ботанічним садом і кафедрою квіткових рослин, В.І.Липський брав активну участь в організації та роботі різних академічних структур, зокрема природничого профілю. Ві-

дома його діяльність у Комісії УАН по вивченню природних багатств України, створеної в 1919 р., у Комісії по вивченню фауни України. Він працював у Видавничій комісії II відділу УАН, очолював Комісію енциклопедичного словника, Комісію по ревізії бібліотеки УАН, був представником академії у Військово-промисловому комітеті. У 1920 р. В.І.Липського було обрано до Господарського правління УАН як представника II відділу. На початку 1921 р. він став членом Угової комісії по об'єднанню Української академії наук з Українським науковим товариством.

У 1928 р. В.І.Липського було обрано членом-кореспондентом Академії наук СРСР. Помер вчений 24 лютого 1937 р. в Одесі. На його честь вітчизняними та іноземними ботаніками названо 2 роди та 56 видів рослин.

Ю.К.Дупленко

Заболотний Данило Кирилович

Заболотний Данило Кирилович — видатний вчений-медик, мікробіолог і епідеміолог, академік АН України (1922), її президент у 1928 — 1929 рр.

Народився 28 грудня 1866 р. у селі Чоботарка Подільської губернії (нині Вінницької області) в сім'ї селянина Кирила Заболотного. Будучи студентом Новоросійського університету (1889), зазнав переслідувань з боку влади за участь у революційних заворушеннях. У 1889—1891 рр. працював на Одеській бактеріологічній станції й закінчив екстерном фізико-математичний факультет Новоросійського університету (1891) та медичний факультет Київського університету (1894). У сту-

дентські роки (1892—1893) працював під керівництвом В.В.Підвисоцького на кафедрі загальної патології Київського університету. У 1894—1895 рр. Д.К.Заболотний — лікар-епідеміолог у Подільській губернії, працював на ліквідації епідемічних спалахів холери та дифтерії, організував бактеріологічну лабораторію в Кам'янці-Подільському. У 1895—1897 рр. — лікар Київського військового шпиталю, згодом завідувачий заразним відділенням і лабораторією шпиталю. Водночас (1895) обраний за конкурсом на посаду асистента кафедри загальної патології медичного факультету Київського університету, секретар редколегії журналу “Рус-

© Ю.К. Дупленко, 2008

ський архив патології, клінічної медицини і бактеріології”. У 1897 р. виїхав з Києва до Бомбею у складі експедиції під керівництвом професора В.К.Високовича для вивчення епідемії чуми в Індії, згодом — у Джидду та інші міста Аравійського півострова для дослідження можливих шляхів переносу чуми. Наприкінці 1897 р. на запрошення І.І.Мечникова виїхав до Парижу для обробки в Пастерівському інституті зібраного експедиційного матеріалу. Повернувшись у березні 1898 р., відбув у складі експедиції в Монголію і Китай (як керівник) для вивчення ендемічних вогнищ чуми. У 1898 р. був обраний професором Жіночого медичного інституту в Петербурзі (згодом 1-й Ленінградський медінститут), організував на цій базі та очолив першу в Російській імперії самостійну кафедру медичної мікробіології, якою керував до 1928 р. У 1899 р. — експедиція до Персії, Аравії та Месопотамії, у 1900 р. — відрядження російським урядом на спалах чуми в Шотландії, на зворотному шляху перебував у Португалії та Марокко.

З 1903 р. Д.К.Заболотний працював також в Інституті експериментальної медицини (ІЕМ) в Петербурзі, у відділі загальної мікробіології, в 1906 р. призначений завідувачем лабораторії експериментальної сифілідології ІЕМ. Захистив у Військово-медичній академії (1908) докторську дисертацію “К вопросу о патогенезе сифилиса”. У 1911 р. знову в експедиції (керівник) з вивчення епідемії легеневої чуми в Маньчжурії та Китаї, ним було виявлено тарбагана, хворого на чуму, і вперше (спільно з Л.М.Ісаєвим) виділено чисту культуру чумної бактерії. Д.К.Заболотний керував спеціально створеними (1913) дослідницькими

Д. Заболотний

загонами ІЕМ з вивчення причин ендемічності чуми на південному сході Росії і організував перші в історії протичумні лабораторії.

У 1920—1923 рр. Д.К.Заболотний працює ректором Одеської медичної академії (згодом реорганізована в Одеський медичний інститут), де створив і очолив кафедру епідеміології, а згодом (з 1922 р.) ще й кафедру мікробіології. У 1923—1928 рр. — завідувач кафедри мікробіології та епідеміології Військово-медичної академії (ВМА) в Ленінграді.

У зв'язку з обранням його президентом Всеукраїнської академії наук Д.К.Заболотний в 1928 р. переїздить до Києва. У 1929 р. — директор створеного за його ініціативою Інституту мікробіології (тепер Інститут мікробіології та вірусології ім. Д.К.Заболотного НАН України).

У листопаді 1929 р., повертаючись з Ленінграда, де він остаточно передав свої справи з керівництва кафедрою у

ВМА, Д.К.Заболотний тяжко захворів. Серед лікарів, які намагалися врятувати хворого, були і М.Д.Стражеско, і М.М.Губергриц, але все було марно. Помер він 15 грудня 1929 р. у Києві, похований у с. Чоботарка (нині с. Заболотне), де створено його музей.

Наукові праці Д.К.Заболотного присвячено етіології, патогенезу, епідеміології та профілактиці головним чином трьох інфекцій — чуми, холери та сифілісу. Він є одним із засновників вітчизняної епідеміології. Брав участь у ліквідації в Російській імперії епідемій холери (1894, 1909, 1910, 1918), входив до складу експедицій з вивчення чуми в Індії, Єгипті, Монголії, Маньчжурії, Китаї (1897, 1898, 1910—1911), Ірані (1899), Шотландії (1900). Вперше (1899) висунув гіпотезу про природні вогнища чуми та про гризунів як носіїв і зберігачів її збудника й джерело зараження людини (тарбагани, ховрахи, пацюки). При цьому він вперше звернув увагу на можливість трансмісивної передачі чуми через ектопаразитів, які існують на гризунах. Встановив шляхи передачі бубонної та легеневої чуми, опрацював методики виготовлення протичумних вакцин і сироваток. Результати його досліджень дозволили впровадити раціональні запобіжні заходи й створити мережу протичумних закладів. Детально дослідивши різні спалахи чуми, Д.К.Заболотний створив свою класичну епідеміологічну формулу про три фактори, необхідні й достатні для розвитку і поширення епідемій чуми, а саме наявність ендемічних вогнищ, соціальні умови і масові переміщення людей (пілігримаж). Соціальна спрямованість в оцінці факторів, які впливають на розповсюдження будь-яких епідемій, на роз-

виток епідемічного процесу взагалі, є характерною особливістю епідеміологічних досліджень Д.К.Заболотного. Він розглядав епідеміологію як науку, яка повинна вивчати впливи факторів зовнішнього середовища на розвиток епідемічних процесів, тобто те, що сьогодні прийнято називати епідеміологічною екологією.

Вивчаючи епідеміологію холери, Д.К.Заболотний відкрив феномен існування серед здорових людей носіїв холерних вібріонів. Довів (1893) у героїчному досліді на собі (разом з І.Г.Савченком в київській лабораторії В.В.Підвисоцького) ефективність пероральної імунізації та вакцинації проти холери.

Для виконання докторської дисертації ним була створена експериментальна модель сифілісу на мавпах-бабуїнах (1909).

Д.К.Заболотний організував у 1918 р. вакцино-сироваткову комісію в Інституті експериментальної медицини і в 1916 р. — науково-виробничу лабораторію з виготовлення вакцин проти черевного тифу та холери при Жіночому медичному інституті.

Автор посібника “Основи епідеміології” (1927). Створив наукову школу, серед його учнів В.М.Космодаміанський, Л.М.Ісаєв, І.О.Демінський (загинув в чумній експедиції в 1912 р.), М.О.Лебедева, В.М.Міхель, Л.М.Беляєв, І.В.Мамонтов (загинули в чумній експедиції в 1911 р.).

Як президент ВУАН Д.К.Заболотний намагався посилити зв'язок науки з практикою, завдяки його зусиллям зміцніли технічні, аграрні та біологічні дослідні ланки академії, були організовані нові наукові інститути. Він був у перших лавах борців за профілактичну спрямованість в меди-

чині та охороні здоров'я. При ньому значно поповнився склад ВУАН, було проведено вибори 33 нових членів академії, серед яких О.О.Богомолець, О.В.Палладін, Є.О.Патон, М.М.Федоров, О.В.Леонтович, Д.К.Третьяков, А.О.Сапегін та ін.

Д.К.Заболотний — один із засновників Міжнародного товариства мікробіологів. Президією НАН України засновано премію імені Д.К.Заболотного. Його ім'я присвоєно Інституту мікробіології та вірусології НАН України. Академік АН СРСР (1929).

Ю.К.Дупленко

Богомолець Олександр Олександрович

Богомолець Олександр Олександрович — видатний учений-медик, академік АН України (1929), її президент у 1930—1946 рр. Народився 24 травня 1881 р. в Лук'янівській в'язниці в Києві (мати — заарештована Софія Присецька, представник партії народників, з дворян, батько — Олександр Богомолець, лікар). Починав вчитися в ніжинській гімназії. По закінченні 1-ї Київської гімназії (із золотою медаллю) в 1900 р. вступив до Київського університету, спочатку на юридичний факультет, з якого перейшов на медичний, де глибоко захопився теоретичною медициною під впливом професора В.В.Підвисоцького, завідувача кафедри загальної патології, учня І.І.Мечникова. Слідом за В.В.Підвисоцьким, який організував медичний факультет в Новоросійському (Одеса) університеті й був призначений деканом та обраний ординарним професором по кафедрі загальної патології, О.О.Богомолець перебрався з осені 1901 р. в Одесу. Саме робота під керівництвом професора В.В.Підвисоцького стала основою, на якій в студентські роки почав формуватися світогляд майбутнього вченого. Вже в 1902 р. студент Бого-

О. Богомолець

молець публікує першу наукову працю “К вопросу о строении и микрофизиологии бруннеровых желез”. У цілому впродовж студентських років він опублікував п'ять праць, які не втратили свого значення до сьогодні. Завдяки В.В.Підвисоцькому у майбутнього вченого сформувалася особлива прихильність до морфологічних досліджень, яка була розвинута під впливом гістолога професора О.Ф.Маньківського,